

LOVTRÄDEN HAR, åtminstone för mig, en förmåga att försvinna in i en grön anonymitet mellan mid-sommar och första nattfrostsen i slutet av september. Från det att träden fallt sina blommor tills de första höstfärgerna sätter in, är de inget annat än en del av den underbara sommarens gröna frodighet. Individualiteten suddas ut i de sammanflätade skogsbrynen och de hopvuxna åkerholmarna.

Vintertidens skulpturala grafik och artkaraktärer är svårare att se när träden satt löv. Lika välkommen som lövsprickningen är, blir senhöstens luftiga trädkronor. Ja, där är ju en ek. Titta på den vackra ungspens ljusa bark och glesa krona.

Det finns ju så mycket att uppleva på sommaren ändå, brukar jag trösta mig själv när jag glömt träden, under juni, juli och augusti.

MINA FAVORITTRÄD på en och samma sida, det är en gammal dröm som nu går i uppfyllelse. De här träden är exempel på sådana som går att se i de svenska hagarna. De är inga prydnader för sin art förutom att de är just ganska typiska. Det har inte varit lätt att hitta en normal ek. Varje träd har visat sig ha en egenart som nästan alltid strävat utanför det arketytiska, hos just den arten. Ungefär på samma sätt som det sällan blir normalt väder. Men här är de i alla fall. Några av de vanligaste lövträden. Både med och utan löv. Så det går att se skogen för alla träd.

VI-EXTRA TEXT OCH BILD Goran Dalhov

Lövträd

– nakna och påklädda favoriter

Sälg

Salix caprea, 10 cm – 10–20 meter

Sälgsläktet, som också omfattar pilar och viden, är artrikt med otaliga hybrider och finns ifrån arktiska dvärgbuskar på ett par cm till träd på 20 meters höjd! Alla med det latinska förnamnet *Salix*. Eftersom de olika arterna som sagt gärna blandar sig med varandra, frågar åtminstone jag mig hur man kan känna igen ett hederligt vide? Ni vet det från visan med »sov du lilla videung«.

Sälgens växtsätt är för det mesta buskigt och flerstamigt. De stora hängena som slår ut ur de små »hartassarna« växer på bara grenar i april-maj. Hanhängena är gula, honhängena gröna.

Den unga sälgen har slät grön bark som senare blir grå och uppsprucken. Den trivs allmänt på kulturmark, skogar, hagar och bryn men avtar i fjällen. Barken, som är rik på garvämnen, har i alla tider använts till skinnberedning. Dessutom innehåller *salix*-arterna det febernedläggande ämnet salicin. Ett ämne som också (?) tillverkas på syntetisk väg och heter acetylsalicylsyra. Hade det läkemedlet introducerats i dag, har jag hört sägas att det aldrig hade passerat läkemedelinspektionen eftersom det förorsakar så många dödsfall varje år!

Ek, Sommarek

Quercus robur, 30 meter

Eken är ett träd med stort symbolvärde – sparbankseken var kanske landets mest kända varumärke på sin tid. Och trädets latinska andra namn »robur«, har riksbanken använt under många år. På svenska sedlar stod förr »Hinc robur et seburitas« (härav styrka och trygghet) Ordet »robur« är besläktat med »robust«. Linné, som själv är uppkallad efter ett träd, (se Lind) namngav trädet.

Tusenåriga ekar talas det lika ofta om som träd, i vilka Karl XII tjudrat hästen. I sanning äro båda få. I själva verket är ekar över 500 år en verklig sällsynthet. Dessutom försvårar svavelstickans angrepp åldersbestämningen. De flesta gamla ekar är nämligen precis så urgröpta som Pippis sockerdricksträd. De saknar centrala årsringar vilket helt enkelt gör det svårare att datera dem.

Eken i Rumskulla i nordöstra Småland anses vara 900 år gammal. Den är 15 meter hög och stammen har en omkrets av 13 meter. Möjligen är jätten på Ekerö utanför Stockholm ännu äldre; Ekebyhovseken kan vara nästan 1 000 år tror en del trädexperter!

Eken är egentligen ett skogsbildande träd men ekskogar är sällsynta. Den trivs upp till nedre Dalälvsloppet.

Hanblommorna sitter i långsmala hängen glest i lövsprickningen, som brukar ske så sent som månads-skiftet maj-juni i Mälardalen. Honblommorna få och små. Frukten ekollonet har väl alla sett?

Eken har under långa tider använts som skeppsvirke tack vare sin vattenbeständighet. Den har dessutom gett namn åt den första kända svenska skutan – ekan.

Ask

Fraxinus excelsior, 20 – 30 meter

Den ungdomliga asken med sin ljusa släta stam och luftiga skulpturala krona hör till de mest arkitektoniska träden man kan tänka sig. Dessutom släpper den igenom mycket ljus, eftersom den sätter löv sent. Det är inte svårt att förstå vikingarna som utsåg den till livets träd – deras bild av universum. Yggdrasil som växte i Urds brunn och Mimers brunn förutspåddes endast skälva vid Ragnarök, som var vikingarnas domedagsprofetsia.

Det är segt virke i asken, vill jag lova. Trädet blir 20–30 meter högt efter ungefär hundra år. Asken är redan då medelålders, eftersom den

sällan blir mer än 250 år. Som gammal får asken mycket grov bark.

Trädet blommar med tvåkönade blomställningar innan bladen är utvecklade. Dock förekommer både rena han- och honträd. Först i början av juni slår den ut. Nordgränsen för asken går från Värmland till Gästrikland.

Askens har alltid varit vagnmakarens favoritvirke eftersom virket som sagt är både segt och starkt.

Björk

Betula verrucosa, (vårtbjörk), 20 meter

Vi anser väl björken vara det svenskaste av träd. Men den förekommer i ett bälte ända

bort till västra Sibirien. Det finns vårtbjörk, dvärgbjörk och glasbjörk. Glasbjörken anses vara det träd som först invandrade i vårt land efter den retirerande inlandssisen. Fjällbjörk, som de småväxta krokiga björkarna kallas, är egentligen samma art som glasbjörken och är bland det härdigaste av träd.

Släktingen dvärgbjörken, inte är stort mer än ett ris, är ännu nordligare till sin utbredning och trivs ända upp till Norra ishavet. Den finns endast som istidsrelik (kvarväxande i sitt gamla utbredningsområde från istiden) i södra Sverige medan den är vanligare norrut.

Vårtbjörken vill ha mer välldränerad mark och är moränkullarnas och de torra beteshagarnas träd. Den är ett skogsbildande hängeträd. Blommar i april-juni med hängande större honhängen och stående mindre hanhängen.

Vårtbjörken blir maximalt 300 år gammal. (Dvärgbjörken endast 90.)

Lind

Tilia cordata, 22 meter

Bohuslinden som är skogskusins sydliga kusin är numera rudimentärt utbredd i riket. I »Nordeuropas träd« hävdar Allan

Mitchell att trädet är den mest sällsynta vilda växten i Sverige! Då boken översattes för tjugofem år sedan fanns bara en lokal med ett träd och ytterligare en med ett års-kott intill ett faller träd. Både i Bohuslän. Om de nu finns kvar! Mätte vi få lyss till detta fridlysta trädssus på lindars vis även i framtiden.

Om denna värmetidsrelik kanske snart bara är ett minne, är skogslinden betydligt vanligare. Trädet kan bli ungefär 20 meter och trivs bäst i södra Sverige men finns ända upp i ångermanländska sydsluttningar. Linden kan faktiskt bli uppåt 800 år gammal!

Mest känd är nog linden för att en småländsk komminister en gång tog sig namnet Linneus efter en lind. Denne man fick en son som adlades till Carl von Linné. Han gav tillbaka sitt namn till växtriket och uppkallade en liten blyg blomma efter sig – Linnéan.

Blommorna på linden själv slår ut i början av juli i tät ljusgröna blomställningar. Fruktarna är 6 mm i omfång och kulformiga. Unga träd har jämn grå bark. De äldre får mörkare bark uppsrucken i grunda plattor. Lindträ ger ett utmärkt ritkol men är näst intill värdelöst som bränsle.

Asp

Populus tremula, ca 20 meter

Alla har väl hört uttrycket »darra som ett asplöv«. Bladets yta och den tillplattade

stjälken bildar två mot varandra stående plan som får lövet att vibrera i vinden. Trädet ger ett blont intryck. Det växer gärna i bestånd på backar och ljusa ställen upp till 1 200 meter.

Aspen var tillsammans med björken bland de första invandrarna efter istiden. Trädet blir sällan över 100 år gammalt. Ofta knäcks asparna i en storm där en hackspett gjort ett hål i det mjuka virket.

Aspen har sedan länge använts för att tillverka tändstickor. Och man ska inte vara orolig att det utrotas för det; en kubikmeter aspträ

räcker till två miljoner tändstickor! Aspen blommar i april-maj med stora ludna hängen på bar kvist.

Rönn

Sorbus aucuparia, 15 meter

Surt sa ju räven om rönnbären. Och den som smakat vet att mickel har rätt. Finesen är nämligen att bären ska ha varit frostnupna innan de förtäres. Detta håller björktrast och sidensvans med om, som gärna åter bären under senhöst och förvinter.

Jag har kikad på mina rönnar under många år men inte kunnat hitta någon överensstämmelse mellan många bär och hård vinter. Det enda som med säkerhet kan sägas om dåliga rönnbärsår är att det brukar leda till att rönnbärsmalen lägger sina ägg på äppelkartan i stället.

Rönnen är en anspråkslös växt som trivs på de flesta platser bara den får ljus. Den blir sällan över 15 meter och nästan aldrig över 80 år. 21 meters jätterönnen vid Näckrosdammen i Götet stormfölldes 1969.

Rönnen blommar först efter 20-årsåldern med kvastlika vita blomställningar som luktar kvalmigt tack vare ett flyktigt ämne som också finns i sillake(!). Den är mycket köldhärdig och trivs ända upptill trädgränsen. Rönnen är utmärkt viltfoder som särskilt uppskattas av algar.

Bok

Fagus sylvatica, 44 meter

Boken blommar strax efter lövsprickningen i maj-juni. Bokollonet, som är stapelföda för de miljoner bergfinkar som varje år övervintrar i Skåne, är vasst trekantiga och oljiga.

Boken trivs i små dungar och bryn, men är skogsbildande. Allmän i Skåne, Blekinge och Halland. Mindre allmän till mellersta Bohuslän.

Boken har i alla tider varit ett eftertraktat bränsle eftersom den har ett högt värmevärde. Den innehåller också höga halter av naturhart-

ser som under första världskriget började användas för att tillverka bakelit, e n föregångare till plasten.

Att bokskogarna decimerats anses bero på att de inte är lika ekonomiska som granen. Idag finns regler för hur de får avverkas. Och kring vissa granplanteringar finns bokskogsriddäer för att bevara en fasad av det gamla skånelandskapet. Möt boken i Dalby Söderskog i Skåne i sommar. Och tänk då på att den ståtliga boken helt plötsligt kallas rödbok när den hamnar i parketten.

Skogsalm

Ulmus glabra, 35 meter

Jag har somnat till ljudet av torra almlöv i tretton augustisomrar. Sett amiralfjärilen dricka sa-ven ur trädets

sår, och röjt dess löv. Utanför balkongen har den sträckt sina grenar mot huslivet trots att den tuktats så gott som varje år.

Man vill gärna ha kvar sina almar om det går. Mest kända är väl almarna i Almedalen på Gotland under vilka partiledarna talar om sommaren och de i Kungsan som orsakade kravaller på 60-talet. Störst skada har inte motorsågen tillfogat trädet utan almsjukan som grasserat i Europa under 1900-talet och decimerat trädbeståndet allvarligt.

Almen kan bli 35 meter och hör till de ädla lövträden. Den bär tvåkönade blommor på bar kvist i april-maj. Frukten är en nöt som är placerad i en rund vinge. Den trivs i lövskog och kulturmark men växer oftast ensam eller i små bestånd.

Den är bland de köldhärdigaste lövträden och är ganska allmän i syd- och mellansverige ända norrut till Åsele. Allra längst norrut i lappmarken ersätts den av bergalmen.

Almen ger ett gott slöjdvirke men är nog mest känd för att ha kunnat användas som barkbröd i dyrtider. Det var barkens inre stärkelserika delar som maldes till mjöl efter torkning.